

Research Article

การรื้อฟื้นศิลปะการขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาียงใต้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

รัตน์ ตาแปง

สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

สุดาพร นิมขำ

สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

The Revival of Thai Lue Ethnic Group Performing Arts: Case Study of Thai Lue Singing Chiangkham District Phayao Province and Ban Nayangtai Lao People's Democratic Republic

Rattana Tapang

Performing Arts Major School of Architecture and Fine Arts, University of Phayao

*Corresponding author email: rattanatapang@windowslive.com

Sudaporn Nimkam

Performing Arts Major School of Architecture and Fine Arts, University of Phayao

Received: October 21, 2019

Revised: January 17, 2020

Accepted: February 5, 2020

Published: June 29, 2020

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษารูปแบบการขับลื้อในบริบททางสังคมไทลื้อที่อาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่น ในอำเภอยางคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาียงใต้ แขวงน้ำบัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์แบบเจาะจงนักแสดงและผู้อุปถัมภ์การขับลื้อ

ผลการศึกษาพบว่า การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงขับลื้ออำเภอยางคำ ทำให้ศิลปะการแสดงที่เกือบสูญหายกลับมาอีกครั้ง เกิดการปรับตัวของการขับลื้อหลังจากที่ได้ทำการรื้อฟื้นจากวิทยากรท้องถิ่นใน 3 รูปแบบ คือ (1) การนำขับลื้อมาแสดงในงานประเพณีท้องถิ่นรูปแบบใหม่ ได้แก่ งานไทลื้อ อำเภอยางคำ งานชาติพันธุ์ในจังหวัดพะเยา งานไทลื้อโลก งานต้อนรับแขกในหน่วยงานราชการ (2) การนำขับลื้อเข้าสู่โรงเรียนโดยส่งเสริมให้วิทยากรท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดการขับลื้อ นำมาต่อยอดสร้างนวัตกรรมการขับลื้อในรูปแบบของกลอนแปด และกลอนสี่ ในระดับประถมศึกษาของครูในโรงเรียน (3) การนำองค์ความรู้ดังกล่าวของนักแสดงขับลื้อเผยแพร่ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ โดยการส่งเสริมจากสมาคมไทลื้อแห่งประเทศไทย

สำหรับการขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในบ้านนาียงใต้ พบว่าได้รับการสืบทอดการขับลื้อมาจากครอบครัว เพื่อใช้แสดงในงานมงคลต่าง ๆ มีลักษณะการขับประกอบเครื่องดนตรีที่มีความแตกต่างจากการขับลื้อของเชียงคำ โดยเป่าปี 2 เล่า ประกอบการขับเรียกว่าปีเกี้ยว สำหรับการขับลื้อของนักแสดงหญิงซึ่งไม่ปรากฏในประเทศไทย แต่ทั้งสองประเทศมีการขึ้นชั้นครูซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของนักแสดงก่อนการแสดง ประโยชน์จากการศึกษาทั้งสองประเทศเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สามารถนำไปพัฒนารูปแบบการขับลื้อ การสร้างนวัตกรรมการขับลื้อ รวมถึงการนำไปพัฒนาการส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุในชุมชน

คำสำคัญ: การรื้อฟื้น, ไทลื้อ, ขับลื้อ

Abstract

The Revival of Thai Lue Performing Arts: Case Study of Thai Lue Singing. The Development of Research Project Management: Case Study of Cultural Relations between Thai Lue Ethnic Group in Phayao and Thai Lue in Luang Prabang District, Laos. The purposes of the study are (1) to study the adjustment of Thai Lue ethnic group performing arts: a case study of Thai Lue singing, (2) to study basic elements of Thai Lue singing by individual purposive interview, and group interview. The sample of this study were singers, pipe players and leaders or patrons in group of performing arts. The data collected from observation and interview performer and patron.

The study found that the adjustment of Thai Lue ethnic group performing arts at Chiang Kham District was the performing art renewability. Then the group of people who studied Thai Lue singing extended the learning outcomes based on their individual ways by studying from teachers in Laos, Myanmar and Xishuangbanna and learning through online which they could apply for dancing performances in events in community and provinces as well as broaden teaching methodology to students and juveniles.

In Thai Lue singing at Yang Na Tai Village, it found that Thai Lue singing was acquired from family who worked as Thai Lue singers that performed in auspicious ceremonies. The instruments were fans and Thai Lue pipes. However, it differentiates from Chiang Kham District by using two pipes called Pi Kiew. Nevertheless, the platform of Thai Lue at Chiang Kham is that the pipe players will be on the left hand of the singer, but two singers at Na Yang Tai Village will be on the front area of the singers. Moreover, both of the players of two areas will pay respect to teachers or homage to teachers before the performance. The benefits of studying in both countries are preliminary data that can be used to develop Thai Lue Singing styles, creating Thai Lue Singing innovation, including develop activities of the elderly in the community.

Keywords: Revival, Thai Lue, Lue Singing

บทนำ

ไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ กระจายตัวไปอยู่ในพื้นที่ของประเทศไทย สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา แต่สิ่งที่ยังคงรักษาความเป็นตัวตนดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ วัฒนธรรม อาณาจักรไทลื้อถูกรวบรวมและสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1703 โดยมี พญาเจิง หรือ พญาเจิงหาญ เป็นผู้รวบรวมสร้างเมืองทั้งหมด 12 เมือง สองฝั่ง

ของแม่น้ำโขงทางตอนใต้ของจีน มีลักษณะการสร้างสมภาพรัฐ มีการปกครองตนเองโดยระบบเจ้าเมืองหรือปกครองท้องถิ่น แต่ยอมรับอำนาจสูงสุดจากเจ้าแผ่นดินที่หอคำเชียงรุ่งระบบจารีตการปกครองแบบสิบสองปันนา มีเจ้าแผ่นดินที่ปกครองทั้งสิ้น 45 องค์ องค์สุดท้ายคือ เจ้าหม่อมคำลือ ในปี พ.ศ. 2493 ซึ่งเป็นการสืบทอดอำนาจของเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์เดียวกันที่เรียกว่าเจ้าเครือแสนหี (Setthaku, 2014) การล่มสลายของระบบการ

ปกครองระบบหอคำเชียงรุ่ง ถูกรุกรานโดยการปกครองในระบบคอมมิวนิสต์ของจีน จึงทำให้คนไทลื้อกระจัดกระจายไปในแต่ละแห่งในสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทย แต่กลุ่มคนไทลื้อทั้ง 12 เมืองเหล่านี้ยังคงยึดถือพญาเจียงหาญ และรัชกาลหอคำเชียงรุ่ง โดยการอพยพไปแต่ละแห่งนั้นจะตั้งชื่อหมู่บ้านของตนตามเมืองดั้งเดิมที่สืบสองปันนา

การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ เกิดจากสาเหตุทางด้านการเมืองการปกครองเป็นหลัก ที่มักถูกกวาดต้อนและเกิดการลี้ภัยสงครามอยู่เป็นประจำ จากการทำสงครามและอาณานิคม และการยึดอำนาจทางการเมือง การปกครอง ประกอบกับลักษณะพื้นฐานของไทยลื้อเป็นคนชอบความสงบ มีความสันโดษ จึงไม่มุ่งเน้นเรื่องการทำสงคราม (Apakorn et al., 2000)

การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ จึงมีความสำคัญต่อการกระจายอำนาจทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เมื่อสังคมเปิดกว้างทางวัฒนธรรม หน่วยงานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานภาครัฐได้ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สามารถใช้ดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจของคนในท้องถิ่น วัฒนธรรมจึงกลายมาเป็นเครื่องมืออันสำคัญของสังคมอีกครั้ง (Yothin Khamkaew, interviewed April 7th 2019)

วัฒนธรรมสามารถสร้างจุดแข็งของสังคม ครอบคลุมในชุมชนนั้นได้ด้วยการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม นำรายได้เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่ดำเนินงานจากวัฒนธรรมดั้งเดิมแล้วนำมาปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงให้มีความทันสมัยตามยุคของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เช่น การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ส่งเสริมเรื่องการทอผ้า การค้าขายสินค้า นอกจากนั้นยังมีศิลปะการแสดงด้านฟ้อนรำและการขับร้องกลายเป็นการแสดงที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนได้อย่างชัดเจน ดังเช่นการขับร้องของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อที่เรียกว่า การขับลื้อ

การขับลื้อเป็นวรรณกรรมการขับร้องและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นวรรณศิลป์ เป็นการ

สื่อสารทางภาษาและความรู้สึกของคนในสังคม ทั้งในรูปแบบเรื่องราวในสถานการณ์ปัจจุบันตามยุคสมัย การถ่ายทอดเรื่องราววรรณกรรมท้องถิ่น ประวัติ ตำนาน และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม การนับถือผี และเทวดา โดยไม่ทราบถึงที่มาของศิลปะการขับลื้ออย่างแน่ชัด แต่ได้สืบทอดเรื่องราวเป็นตำนานด้วยมุขปาฐะสืบต่อกันมา (Tapang, 2017)

กำเนิดการขับลื้อ มีตำนานกล่าวถึงการขับอยู่ 2 เรื่อง คือ เรื่องการไล่ผีในวิหารหลวงของเจ้าสะหนี่ฟ้า และตำนานการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินของกษัตริย์ผู้ปกครองชนชาติไทยลื้อ เพื่อให้ทราบถึงที่มาของการขับลื้อตามการเล่าแบบปากต่อปากของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งตำนานทั้งสองล้วนเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์กับสามัญชนที่เป็นช่างขับ เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของการขับลื้อต่อกลุ่มชาติพันธุ์และความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (Kongmongkon, 2006)

การขับลื้อเป็นการขับร้องประกอบเครื่องดนตรีที่เรียกว่า ปี่ลื้อ คนขับร้องเรียกว่า ช่างขับ คนเป่าปี่เรียกว่า ช่างเป่า การขับมีความสำคัญต่อคนชั้นสามัญชน พระมหากษัตริย์ และความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในการทำงาน การสังสรรค์ งานบุญหรือประเพณีที่ต้องมีการขับลื้อเป็นส่วนประกอบ มีการปรับเปลี่ยนทำนอง การขับร้องตามสำเนียงและสถานการณ์แวดล้อมของกลุ่มชน เพื่อเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและยุคสมัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การขับลื้อคงอยู่และได้รับความนิยมในสังคมต่อไป (Inthaniwet, 2014)

การขับลื้อของอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้รับการรื้อฟื้นจากช่างขับที่มีความสนใจในการขับลื้อ เคยได้ยิน ได้ติดตามพ่อ แม่ หรือญาติที่เป็นช่างขับไปแสดงในงานต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงเคยใช้การขับลื้อเป็นเครื่องมือขับร้องในการจีบสาว หรือเกี่ยวพาราสีระหว่างชายหญิงในอดีตมาก่อน แล้วทำการรื้อฟื้นการขับดังกล่าวในปี พ.ศ. 2550 เพื่อสร้างอัตลักษณ์ การคงอยู่ของการขับลื้อ สร้างสัญลักษณ์ความเป็นไทยลื้อให้ปรากฏชัดเจนในสังคมว่าเราคือ ไทยลื้อ ในการรื้อฟื้นดังกล่าวได้เริ่มต้นจากกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยลื้อ พุดคุย หรือแนวทางในการดำเนินการฟื้นฟูการขับลื้อนำโดยนายจรัส สมฤทธิ์ (Jarat Somrit, interviewed April 7th 2019)

นายจรัส สมฤทธิ์ และผู้นำได้เชิญช่างขับที่ได้รับการยอมรับของอำเภอ คือ นางบัวตอง แสงทอง และนายกร แก้วคำแพง มาเป็นวิทยากรถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ ผู้เรียนการขับลือดังกล่าวได้ฝึกฝนจากวิทยากร เรียนรู้เพิ่มเติมจากสื่อออนไลน์ ลองผิดลองถูก รวมกลุ่มเพื่อรับงานแสดง และถ่ายทอดการขับลือสู่กลุ่มเยาวชน และผู้ที่มีความสนใจ ทำให้เกิดความหลากหลายของสำเนียงตามท้องที่ฝึกฝน และได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเกิดปรากฏการณ์การขับลือของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ทำให้เกิดความสนใจในการศึกษาการปรับตัวของกลุ่มคนวัฒนธรรม ศิลปะการแสดงการขับลือ ตามบริบททางสังคม ยุคสมัยที่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการอนุรักษ์ ปรับตัว และสร้างสรรค์ เพื่อการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงในกลุ่มชาติพันธุ์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้า ฝึกฝน ถ่ายทอดและเผยแพร่ ทำให้เห็นความสำคัญของเทคโนโลยี การปรับตัว และการดำรงอยู่ของการขับลือในท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

สำหรับการขับลือในบ้านนาอาจใต้ แขวงน้ำบัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ยังคงเป็นการขับลือที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบแต่มีความแตกต่างจากของประเทศไทย คือ เมื่อช่างขับฝ่ายชายขับลือจะใช้ปี 1 เล่า เรียกว่าปีปู้¹ ช่างขับฝ่ายหญิงขับจะใช้ปี 2 เล่า ประกอบการขับร้อง คือ ปีปู้และปีแม่² เพื่อประสานเสียงให้เกิดความลงตัว การแสดงเพื่อใช้ในงานขึ้นบ้านใหม่ งานเลี้ยงผีของหมู่บ้าน รวมถึงงานต้อนรับแขกที่มาท่องเที่ยวบ้านนาอาจใต้ (Buatong Petdara, interviewed March 14th 2019)

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการรื้อฟื้นศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาอาจใต้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วิธีวิจัย

การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ กรณีศึกษาขับลือใช้วิธีการศึกษาด้วยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ปรากฏการณ์การขับลือในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนาอาจใต้ เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากนักแสดงการขับลือของทั้งสองพื้นที่ ได้แก่ ช่างขับ ช่างปี และผู้ที่ให้การอุปถัมภ์ โดยมุ่งเน้นกระบวนการด้านการรื้อฟื้นศิลปะการแสดง องค์ประกอบการแสดง รูปแบบการแสดง ความสำคัญของการแสดง โอกาสในการแสดง ทำการบันทึกข้อมูลการขับลือเพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบการแสดง การปรับตัวตามบริบททางสังคม

นอกจากนั้นยังศึกษาถึงกระบวนการรื้อฟื้นศิลปะการแสดงตั้งแต่การเรียนการสอน การถ่ายทอด การพัฒนา การเผยแพร่ และการปรับตัวเพื่อให้เกิดความสนใจตามยุคสมัย และพื้นที่ของบริบททางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออาศัยอยู่ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจง คือ ช่างขับ ช่างปี และผู้อุปถัมภ์การขับลือ

นอกจากกลุ่มนักแสดงแล้วกลุ่มผู้อุปถัมภ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสนับสนุนส่งเสริมศิลปิน ช่างขับ ช่างปี รวมถึงการกระตุ้นให้เกิดความสนใจของผู้ชมด้วยกระบวนการและวิธีการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการขับลือ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจงและการสังเกต

ในการวิจัยครั้งนี้นำเอาทฤษฎีทางสังคมวิทยา โครงสร้างหน้าที่นิยมของ Talcott Parsons ทศณะของ Parson ระบบวัฒนธรรม (Cultural System) คือ พลังที่ยึดเหนี่ยว องค์ประกอบของสังคม เพราะเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงการปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำเข้าด้วยกัน และนำมาซึ่งบุคลิกภาพของบุคคลและระบบสังคมที่สมบูรณ์ โดยมีแนวคิดเรื่องความจำเป็นทางหน้าที่ 4 ประการ คือ AGIL ประกอบด้วย (1) การปรับตัว (Adaptation) เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (2) การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) ระบบต้องกำหนดและตอบสนองต่อเป้าหมายหลัก (3) การบูรณาการ (Integration) ระบบต้อง

¹ หมายถึงปีตัวผู้ จะให้เสียงกังวานใหญ่และเป็นเสียงต่ำ เป็นปีที่เหมาะสำหรับเสียงของผู้ชาย

² หมายถึงปีตัวแม่ จะให้เสียงแหลมเล็กและเป็นเสียงสูง เป็นปีที่เหมาะสำหรับเสียงของผู้หญิง

กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และต้องจัดการกับความสัมพันธ์ของหน้าที่พื้นฐานอื่น ๆ (4) การธำรงรักษา (Latency/Pattern Maintenance) ระบบต้องธำรงรักษาฟื้นฟู กระตุ้น สร้าง และสนับสนุนแบบแผนทางวัฒนธรรมเพื่อให้ปัจเจกบุคคลสามารถรักษาแรงจูงใจไว้ (Sirasuntorn, 2013)

การศึกษานี้ใช้ระยะเวลา 6 เดือน ตั้งแต่เดือนมกราคม-กันยายน 2562 ในช่วงเดือนมกราคม-มีนาคม 2562 ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรมทางด้านเครื่องแต่งกาย และศิลปะการแสดง กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในอำเภอเชียงคำ จากเอกสาร ตำรา ระหว่างวันที่ 5-11 มีนาคม 2562 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะจงจากกลุ่มนักแสดงข้างซั๊บ และข้างปี่ เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เดือนเมษายน-สิงหาคม 2562 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะจงจากกลุ่มนักแสดงข้างซั๊บ และข้างปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ส่วนในช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม 2562 วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

ผลการศึกษา

ประวัติความเป็นมาของการซั๊บลื้อ

การซั๊บลื้อเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าสะหนี่ฟ้า พระเจ้าแผ่นดินของสิบสองปันนา พระองค์สร้างหอปราสาทหลังหนึ่ง บังเอิญมีผึ้งหลวงมาทำรังในวิหาร จึงต้องการไล่ผึ้งให้ออกไปจากหอปราสาท แต่ทำทุกวิถีทางก็ไม่สามารถไล่ผึ้งได้ จึงได้ข่าวประกาศหาคนซั๊บไล่ผึ้ง โดยมีรางวัลเป็นทองคำ จนกระทั่งไปพบข้างซั๊บชาวไทลื้ออาสาซั๊บไล่ผึ้งหลวงโดยการร้องเพลงและมีปี่บรรเลงประกอบการร้องเพลง จนสามารถซั๊บไล่ผึ้งหลวงในหอปราสาทออกไปได้ พระเจ้าสะหนี่ฟ้าจึงมอบทองคำเป็นรางวัลแก่ข้างซั๊บชาวไทลื้อ และเรียกการซั๊บร้องนี้ว่า "ซั๊บลื้อ" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (Kongmongkon, 2006)

นายประเสริฐ กระกัถ (Prasert Krathat, interviewed April 7th, 2019) ได้เล่าเรื่องตำนานของการซั๊บลื้อว่า

ตำนานที่ 1 กล่าวว่า "ลื้อเดินทางให้เจ้านำหน้า เจ้าเมืองลื้อเข้าเฝ้า เจ้าอยู่หัวของจีนเรียกชาวจีนนั้นว่า "ห้อ หรือ จีน" เพราะเมืองลื้อ เป็นเมืองขึ้นของจีน เจ้าลื้อไปไหว้เจ้าใหญ่ในหลวง คน

ลื้อเข้าไปเห็นที่หนึ่ง มีหญิงงามว้าว (วังงาม) เจ้าเมืองลื้อว่าวังงามนำเอาไปทำสำกิน เจ้าลื้อกับนายจันทร เมื่อเข้าไปไหว้เจ้าหัว (เจ้าใหญ่) เจ้าหัวเลยถามว่า ใครกินสำมา ไม่มีใครรับว่ากิน เจ้าห้อ ฮากมาเป็น ถั่วพลู ม่านเป็นมะเขือยาว เจ้าลื้อ ฮากมาเป็นลำ เมื่อออกมาจากเข้าเฝ้าแล้ว เจ้าลื้อหายตัวไป นายจันทร จึงตามหาเจ้าลื้อ เลยเรียกหา เจ้าลื้อว่า "เจ้าเหี้ยเจ้า"

ตำนานที่ 2 กล่าวว่า "มีหอเจ้าเมือง มีผึ้ง ต่อแตน แมงป่อง สัตว์มีพิษ มาอยู่ในหอญาเจ้าเมือง เอายามาไล่ก็จับไม่ได้ เอาคาถามาเป่ากับซั๊บไม่ได้ เลยให้ช่างซอ หมอลำ หมอลิ้นซั๊บก็ไม่ได้ เพราะไม่เชิญ "เจ้า" จึงให้คนไทลื้อมาซั๊บ เมื่อคนไทลื้อซั๊บก็เริ่มด้วย "เจ้าเอ๋ยเจ้า" ซั๊บยังไม่จบ สัตว์เหล่านั้นหนีออกไปหมด คนเล่าลือกันว่าคนลื้อสามารถซั๊บไล่ออกไปได้ เลยกล่าวว่า "เจ้าเหี้ยเจ้า" สามารถเอาชนะศัตรูคู่อาฆาตได้"

การซั๊บลื้อจึงนิยมซั๊บในงานเลี้ยงเทศกาลประจำเมือง เพื่ออัญเชิญเทพดาประจำเมืองและซั๊บในงานมงคล ได้แก่ ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และยังนำมาเป็นมหรสพอื่น ๆ ตามยุคสมัยของชาวไทลื้ออีกด้วย

ความหมายของการซั๊บลื้อ

การซั๊บ หรือการซั๊บร้อง เป็นวรรณศิลป์หนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไต ที่มีลักษณะที่แตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์ การซั๊บเหล่านี้จะมีจุดมุ่งหมายเฉพาะของการซั๊บที่แตกต่างกันตามหน้าที่ของการใช้ประโยชน์แต่สามารถนำมาแสดงได้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงเทพดา การเลี้ยงผี การจีบสาว มีการซั๊บประเภทหนึ่งของชาวไทลื้อที่ไม่สามารถหาเจอได้ในกลุ่มไทลื้อเชียงคำ คือ การซั๊บโอง แต่มีการกล่าวถึงการซั๊บโองในกลุ่มของปราชญ์ท้องถิ่น และผู้ที่เคยได้ฟังการซั๊บดังกล่าวมาเมื่อประมาณ 40-50 ปีก่อน ว่าการซั๊บโอง คือการซั๊บที่ใช้ในการกล่าวถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาวใช้การซั๊บที่ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบเรียกว่า การซั๊บโอง มีจุดเด่นอยู่ที่คำขึ้นต้นว่า "เหลี้ยวเฮี้ยว" หมายถึง นางเหี้ย ใช้เวลาเดินทางไปต่าง ๆ ซั๊บระหว่างเดินทาง เหมือนกับว่า พังหน้อย ดังนั้นการซั๊บ การซั๊บโองนี้เป็นการแสดงของกลุ่มไทลื้อที่เรียกว่า "ลื้อยัง" ลื้อกลุ่มนี้ไม่นิยมในการอพยพเคลื่อนย้าย แต่มีชีวิตที่ไม่วุ่นวาย รักความสงบ ไม่นิยมในการคลุกคลีกับผู้อื่นมากนัก (Tapang, 2017)

การขับที่ยังคงมีการอนุรักษ์และรื้อฟื้นให้กลับคืนมา คือ การขับลือ เป็นศิลปะการแสดงทางด้านวรรณศิลป์ ใช้ในการแต่งบทร้อง และการต้นสดตามความสามารถและประสบการณ์ของนักแสดง แล้วร้องออกมาในรูปแบบของคีตศิลป์ คือมีทำนองที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ประกอบกับการเป่าปี่ เรียกว่า ปี่ลือ ลักษณะของการขับลือจะเป็นการร้องโต้ตอบระหว่างชายหญิง นักแสดงขับลือ เรียกว่า ช่างขับ มีรูปแบบการแสดงด้วยการนั่งขับร้องอยู่บนเวทีหรือพื้นที่ ที่จัดเตรียมไว้สำหรับการแสดง ในการขับลือจะมีอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ พัด ใช้สำหรับป้องปากเวลาขับหรือออกเสียง ถือว่าเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญต่อการแสดงและเป็นเอกลักษณ์ของการขับลือสาเหตุที่ป้องปากนั้นเพื่อปกปิดกิริยาการพูดที่แสดงออกจากปากอาจจะไม่เหมาะสม เช่น อาจมีน้ำลายกระเด็นออกมา หรือรูปปากที่แสดงออกไม่สวยงาม อีกประการเพื่อปกปิดความเขินอายของช่างขับ (Tapang, 2017) การขับลือถือเป็นศิลปะการแสดงที่มีความสำคัญต่อความเชื่อและวิถีชีวิต และความบันเทิง โดยมีบทบาทในแต่ละงานต่างกัน ได้แก่

1. การขับลือเชิญเทวดา³ หรือผู้อาวุโสเมืองลงมารับเครื่องสังเวยที่บรรดาลูกหลานได้จัดเตรียมเพื่อถวายให้กับเจ้าเมืองเหล่านั้น หน้าที่ของการขับลือ คือ การเชิญดวงพระวิญญาณของเจ้าเมืองลงมาเพื่อรับรู้ในการทำดังกล่าวของเหล่าลูกหลานและชาวเมืองและรับเครื่องถวาย

2. การขับลืออุ้นเอือนใหม่ หรือขับลือในงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ขับลืออุ้นลูกแก้ว หรือการขับลือในการบรรพชาสามเณร ซึ่งจะมีรูปแบบในการขับและคำขับที่แตกต่างกัน ได้แก่ การขับลือในงานอุ้นเอือนใหม่ เป็นการขับลือเพื่อกล่าวถึงความปิติยินดี รูปแบบลักษณะของวัสดุที่นำมาปลูกสร้างบ้านเรือน บัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและอวยพรให้เจ้าของบ้านมีความสุขนอกจากนั้นยังขับเพื่อความบันเทิงหลังจากขับในช่วงพิธีดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว

3. การขับลือในงานอุ้นลูกแก้ว จะกล่าวถึงพระคุณของแม่พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตัวของสามเณรในระหว่างที่อยู่วัด หรือเป็นการสอนให้สามเณรทราบอานิสต์ของการบวช และการปฏิบัติตัวระหว่างที่อยู่วัด (Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019)

4. การขับลือในงานโอกาสต่าง ๆ ของหมู่บ้านและชุมชน เป็นการขับลือเพื่อสร้างความบันเทิง ช่างขับจะใช้ปฏิภาณไหวพริบในการขับลือตามสิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ดังนั้น การขับลือจึงเป็นการขับเพื่อการประกอบพิธีกรรม รวมถึงการสร้างความบันเทิงให้กับผู้เข้าร่วมงาน ได้แก่ การขับลือเชิญเทวดา การขับลือการบรรยายคุณประโยชน์ ในงานต่าง ๆ ซึ่งแบ่งเป็นการขับลือในงานอุ้นเอือนใหม่หรือขึ้นบ้านใหม่ การขับลือในงานอุ้นลูกแก้วหรือบวชลูกแก้ว (Prasert Krathat, Srida Kaewsangthong, Buatong Sangthong, interviewed April 7th, 2019)

ปัจจัยการสูญหายของวัฒนธรรมการขับลือ

1. ขาดผู้สืบทอด การขับลือเป็นการขับร้องตามสมัยนิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมาแต่อดีตสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น เมื่อสังคมเปิดกว้างทางด้านการสื่อสารและสิ่งบันเทิงการร้องเพลง ทั้งส่วนกลางของประเทศและการขับร้องของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่โดยรอบชุมชนไทลื้อ การขับลือจึงไม่มีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตประจำวันคนรุ่นใหม่จึงขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการขับลือที่มีต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

2. การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวให้มีอยู่มีกิน การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เมื่อครอบครัวลำบากจึงไม่สามารถคิดเรื่องศิลปวัฒนธรรม ความงดงามของศิลปะในแขนงต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนาสู่เมืองน่าน และเข้าสู่เชียงคำ ถือว่าการอพยพแต่ละครั้งเป็นการตั้งต้นกับชีวิตและครอบครัวที่จะต้องสร้างขึ้นมาใหม่ให้กินอิ่มท้อง และมีชีวิตที่สุขสบายขึ้นมากกว่าเดิมที่ตนได้พลัดพรากจากสถานที่แห่งนั้นมา การขับลือจึงถูกแฝงอยู่ในการขับร้องช่วง

³ เทวดาเมือง หมายถึง เจ้าผู้ครองเมืองแต่ละเมืองของสิบสองปันนาที่อยู่ภายใต้การปกครองของหอคำเชียงรุ่งเมื่อตายไปแล้วจะได้รับการยกย่องให้เป็นเทวดาประจำเมือง เพื่อปกป้องรักษาคนในหมู่บ้านหรือเมืองที่ตนอพยพมาแต่เดิมนั้นให้อยู่ดีกินดี มีความสุข ปราศจากอันตรายทั้งปวง (Yothin Khamkaew, interviewed December 14th, 2019)

ชีวิตหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ลดการให้ความสำคัญและทำให้คนในท้องถิ่นไม่เห็นคุณค่าของการขับลื้อดังกล่าว

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านการสื่อสารตามวิถีสังคมจากเกษตรกรรมสู่อุตสาหกรรม ในการทำงานทางด้านการเกษตรกรรมและการหาของป่าของไทยลื้อ นอกจากพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่ในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวแล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่ให้หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกันระหว่างการทำงาน กลุ่มหนุ่มสาวไทลื้อใช้โอกาสนี้ในการขับลื้อเพื่อเกี้ยวพาราสีของชายหญิง ดังนั้นขับลื้อจึงเป็นศิลปะการแสดงของคนในท้องถิ่นที่อยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังเป็นการวัดระดับความคิด ความสามารถ ปฏิภาณไหวพริบของผู้ชายและผู้หญิงที่จะเป็นคู่ครองในอนาคต เมื่อการประกอบอาชีพดังกล่าวได้ลดบทบาทลง สังคมกลายเป็นสังคมเมืองอุตสาหกรรมทำให้คนเหล่านี้ต้องออกจากบ้านเรือนไปประกอบอาชีพในท้องถิ่นอื่นปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำงานทางด้านอุตสาหกรรมเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวทำให้การแสดงเหล่านี้หมดไปจากสังคมไทลื้อ แต่ยังคงอยู่ในความทรงจำที่เคยเห็นเคยสัมผัสกับปู่ย่าตายาย ที่เคยใช้การขับลื้อในการจีบกัน หรือนำมาแสดงในงานสำคัญของหมู่บ้าน เช่น การเลี้ยงเทวดา

การปรับตัวรูปแบบการแสดงขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และบ้านนายางใต้ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงขับลื้อ ในอำเภอเชียงคำ เกิดจากแนวความคิดในการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของคนไทลื้อ ในอำเภอเชียงคำ ของนายจรัส สมฤทธิ์ ได้ปรึกษาหารือกันว่าจะฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมด้านใดของไทยลื้อบ้าง จึงเริ่มต้นด้วยสำรวจคนที่เห็นด้วยและมีใจรักศิลปวัฒนธรรมไทลื้อ รวมกลุ่มกันริเริ่มการรื้อฟื้น ได้แก่ นายประดิษฐ์ พวงมาลี นายจรัส สมฤทธิ์ นายทอง พวงมาลี นายมิตร พวงมาลี นายก้อนแก้ว ศรีจันทร์ นายสังเวียน ใจกล้า นายคำ สมฤทธิ์ นายประยูร สมฤทธิ์ (เสียชีวิต) ทั้ง 8 คน มาร่วมดมสมองในการดำเนินงาน นายจรัสเห็นว่าต้องทำแม้ว่าคนอื่นจะคัดค้าน แต่ตนก็ตามหาคนขับลื้อเพื่อที่จะเริ่มต้นในการดำเนินงานเป็นอย่างแรก จึงเริ่มจากการขับลื้อ ได้แสวงหาครูที่เป็นช่างขับ ได้พบกับนายกร นางบัวทอง เป็นคนไทยเหนือสิบสองปันนา (แต่อยู่ในเขตรัฐฉาน) เพื่อมา

ถ่ายทอดการขับลื้อ การเป่าปี่ลื้อให้กับกลุ่มผู้ที่สนใจ ในปี พ.ศ. 2550 มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบสานให้กับลูกหลานได้รู้จักการขับลื้อเพื่อมิให้สูญหาย ได้มีผู้เข้าร่วมศึกษาการขับลื้อจากบุคคลทั้งสองเป็นจำนวนที่น่าพอใจ ประกอบด้วย นางเมษา สมฤทธิ์ นายประเสริฐ กระกวด นางศรีดา แก้วแสงทอง นางจันทร์หอม จอมจันทร์ นายวิชัย ศรีจันทร์ เป็นต้น ต่อมาการขับลื้อดังกล่าวได้เกิดการพัฒนาขึ้นจากบุคคลที่เข้ารับการอบรมในครั้งนั้น

ในการจัดการอบรมถ่ายทอดการขับลื้อดังกล่าวทำให้ผู้ที่เข้าร่วมการอบรมกลับมาฝึกฝนศิลปะการแสดงขับลื้อด้วยตนเองเพื่อที่จะอนุรักษ์การขับลื้อของไทยลื้อให้เป็นที่ประจักษ์ จึงเกิดการพัฒนาในแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ในด้านของนายประเสริฐ กระกวด นางศรีดา แก้วแสงทอง นางจันทร์หอม จอมจันทร์ ได้รวมกลุ่มช่างขับ บ้านแพด ตำบลน้ำแวน ขึ้นโดยใช้ชื่อกลุ่มว่า สืบสานตำนานไทลื้อ ศึกษาองค์ความรู้ด้านการแสดงเพิ่มเติมจากสื่อออนไลน์ นายวิเชียร ศรีจันทร์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหยวน จึงได้นำความรู้ดังกล่าวถ่ายทอดให้กับนักเรียน แสวงหาความรู้จากสื่อออนไลน์ ครูไทลื้อจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้จัดรูปแบบการแสดง การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียน และปรับรูปแบบการแต่งบทขับลื้อ การขับลื้อในรูปแบบกลอนแปด จัดวรรคตอนของการขับลื้อให้กระชับผู้ฟังสามารถฟังได้ง่ายขึ้น

บ้านนายางใต้ แขวงน้ำบาก เมืองหลวงพระบาง ยังคงเป็นหมู่บ้านที่ยังรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยลื้อ ในชีวิตประจำวัน ทั้งการทอผ้า การทำเกษตรกรรม และการขับลื้อได้มีการถ่ายทอดจากคนในครอบครัว ซึ่งเป็นช่างขับลื้อจากรุ่นสู่รุ่น ผู้ให้ข้อมูลเรื่องการขับลื้อ คือ นางบัวทอง เพชรดารา ซึ่งได้รับการสืบทอดทางด้านการขับลื้อตั้งแต่อายุ 17 ปี จากบุคคลในครอบครัว โดยมีการคิดเพิ่มเติมจากของเดิมบางส่วนเพื่อเสริมให้การแสดงสมประกอบมากยิ่งขึ้น โดยมีสมาชิกในวงตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในกรณีของนางบัวทองนั้นมีสมาชิกทั้งหมด 4 คน เป็นผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 2 คน สมาชิกในวงนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน

การขับลื้อ อาจจะเป็นการด้นกลอนสดหรือการคิดไว้ก่อนที่จะนำไปแสดง โดยบุคคลในวงได้ทำการวางแผนนัดแนะกันก่อนที่จะขึ้นแสดง จำเป็นต้องตั้งขึ้นครูก่อนการแสดงทุกครั้ง ซึ่งประกอบไปด้วย หมากพลู เหล้า ดอกไม้สีขาว เงินใส่ขัน จำนวนห้าแสนก๊ပ် ปี และพัด (Buatong Petdara, interviewed March 14th, 2019)

(รูปจากนางบัวตอง แสงทอง)

รูปที่ 1 ครูผู้ถ่ายทอดการขับลื้อในเชียงคำ ปี พ.ศ. 2550 นางบัวตอง แสงทอง และนายกร แก้วคำแพง

ผลการศึกษาการปรับตัวรูปแบบการแสดงขับลื้อ

จากการปรับตัวและรู้พื้นศิลปะการแสดงขับลื้อของอำเภอเชียงคำในรอบ 10 ปี ทำให้มีการพัฒนาในด้านการแสดงตามความถนัดของช่างขับ การแสวงหาองค์ความรู้เพิ่มเติม การถ่ายทอด และการคิดค้นรูปแบบการแสดง จึงทำให้เกิดการพัฒนาการขับลื้อออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. การปรับตัวรูปแบบการขับลื้อมาจากกลุ่มลื้อเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเมืองคอบ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ นายแก้ว มาไกล เดิมเป็นคนเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ได้อพยพพร้อมครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้ส่งเครื่องดนตรีจากเมืองเชียงตุง เพื่อนำมาใช้ที่อำเภอเชียงคำ โดยช่างปีแต่ละคนได้ส่งชื่อปลื้มดังกล่าวจากนายแก้ว มาไกล นอกจากนั้นยังมีช่างปีจากเมืองคอบ คือ นายชอด ศรีไธ ที่ยังคงเป่าปี่ลื้อให้กับนักแสดงในสำเนียงขับลื้อเมืองคอบ นางบัวตอง แสงทอง ได้รับการถ่ายทอดการขับลื้อจากครูในเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และนำมาถ่ายทอดให้กับช่างขับ

ลูกศิษย์ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา รวมถึงการให้ข้อมูลสัมภาษณ์แก่นักศึกษา อาจารย์ที่ทำงานวิจัยทางการขับลื้ออย่างต่อเนื่อง

2. การปรับตัวรูปแบบการขับลื้อที่มาจากสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นกลุ่มช่างขับที่มีจำนวนมากในจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน รูปแบบที่ได้รับการสืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากสิบสองปันนา และได้ทำการแสดงในอดีต ปลูกฝังให้กับกลุ่มช่างขับที่พื้นฟูศิลปะการแสดงขับลื้อในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และกลุ่มที่ฝึกฝนเลียนแบบการแสดงจากสื่อออนไลน์

กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากอดีต คือ นายนวน แสงศรีจันทร์ นายแสง กันทะ นายประเสริฐ กะกั๊ด นางศรีดา แสงทอง นางจันทร์หอม จอมแก้ว และถ่ายทอดให้กับ นายจรัส สมฤทธิ์ นายโยธิน คำแก้ว นางสาวฐานมาศ หอมน่าน กลุ่มนี้มีความชำนาญในการขับและเล่นดนตรีเนื่องจากได้รับการถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลานาน ฝึกฝนตนเองตามรูปแบบครูผู้ถ่ายทอดสามารถประกอบพิธีไหว้ครูที่สืบทอดปฏิบัติต่อกันมา สามารถด้นสดและมีเทคนิคเฉพาะตัวในการถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ในการขับลื้อได้อย่างชำนาญ

กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดจากช่างขับท้องถิ่น และเรียนรู้เพิ่มเติมในสื่อออนไลน์ ได้แก่ นายโยธิน คำแก้ว นายศราวุธ เตมีศักดิ์ นางสาวฐานมาศ หอมน่าน เป็นต้น กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างการฝึกฝนตนเอง เนื่องจากต้องใช้เวลาในการค้นหาความเป็นตัวตน ทั้งระดับเสียง สำเนียงที่จะต้องขับร้องอย่างชัดเจนตามทำนองที่ตนสนใจ

3. การปรับตัวการขับลื้อรูปแบบบูรณาการ ที่ปรากฏเฉพาะในจังหวัดพะเยา การขับลื้อประเภทนี้เกิดจากการปรับตัวของช่างขับรุ่นใหม่ และมีองค์ความรู้ในการเรียนการสอนของนายวิชัย ศรีจันทร์ ได้ปรับรูปแบบโดยการนำเอาคำภาษาไทยที่สามารถสื่อสารให้กับคนนอกเหนือจากไทลื้อได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเน้นการใช้ภาษาไทยผสมผสานกับภาษาไทลื้อ และการแต่งคำด้วยรูปแบบของกลอน 8 ในการใช้สัมผัสให้จำง่ายแก่การเข้าใจ จึงได้รับเกียรติในการแสดงในเวทีระดับประเทศ และ

ต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน เมืองสิบสองปันนา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น

การขับลื้อของ นายวิชัย ศรีจันทร์ เป็นการขับลื้อที่เน้นการทดลองแบบใหม่ หรือค้นคว้าหาวิธีการใหม่ ให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงและเข้าใจการแสดงการขับลื้อได้อย่างง่าย สำหรับสถานการณ์ปัจจุบัน นอกจากการนำกลอน 8 มาแต่งเป็นคำขับแล้วยังนำเอาเครื่องดนตรีอื่นมาประกอบการขับ ได้แก่ กลองไทลื้อหรือกลองปู่จาไทลื้อ ที่เรียกว่ากลองสะบัดชัยมาตีเพื่อประกอบการขับลื้อด้วย ทำให้เกิดความน่าสนใจและขับได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นยังพบการขับลื้อในรูปแบบกลอน 4 ของนางเมษา สมฤทธิ์ ที่ได้แนวทางจากนายวิชัย มาปรับปรุงการเรียนการสอน การถ่ายทอดและการแสดงในงานต่าง ๆ อีกด้วย

การขับลื้อของไทลื้อในอำเภอเชียงคำ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงของคนในช่วงวัยชรา วัยกลางคน และวัยรุ่น เกิดการศึกษาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างผู้ที่เรียนมาจากสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และไทลื้อในพื้นที่อำเภอเชียงคำ เกิดการเชื่อมโยงองค์ความรู้ของช่างขับ ช่างเป่า ในพื้นที่ต่าง ๆ ร่วมกันสร้างเป็นนวัตกรรมของการขับลื้อ เชียงคำ ทำให้เกิดความสนใจจากหน่วยงานองค์กรภาครัฐ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ผู้จัดการแสดงอิสระ รวมถึงสมาคมไทลื้อนำผลงานดังกล่าวไปสร้างสรรค์ เผยแพร่ในจังหวัดพะเยา จังหวัดใกล้เคียงและชุมชนไทลื้อในสิบสองปันนาตามโอกาสต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ งานเวียนเทียนกลางกว๊านพะเยา งานช่วงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ทำให้คนรู้จักการขับลื้อและช่างขับเพิ่มมากขึ้นทั้งการขับลื้อแบบดั้งเดิมและการขับลื้อรูปแบบประยุกต์ในปัจจุบัน กลุ่มคนที่หลากหลายต่างสนใจการขับลื้อในมิติต่างกันตามรูปแบบโครงสร้างทางสังคม เกิดการการอนุรักษ์ ฟื้นฟู กระตุ้น สร้างและสนับสนุนอย่างมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น กลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เข้าไปศึกษาสร้างความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญและเกิดการปรับตัวของคนรุ่นใหม่ดังกล่าว

4. การปรับตัวรูปแบบการขับลื้อ บ้านนาอาจได้ เป็นการขับลื้อ ใช้ประกอบในงานงานประเพณีที่สำคัญ เช่น งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวชลูกแก้ว งานสงกรานต์ และเพื่อการ

ท่องเที่ยว งานดังกล่าวเป็นงานที่อยู่ในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่บ้านนาอาจ การนั่งขับลื้อของบ้านนาอาจนี้จะอยู่ด้านหน้าของช่างขับ จำนวน 2 เล้า เรียกกันว่า “เป่เกี้ยว”

องค์ประกอบของการขับลื้อ

1. ชันครุ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของนักแสดง เป็นศูนย์รวมความตั้งมั่นทางจิตใจ และสร้างความเชื่อมั่นในการเรียนการสอน และการแสดงให้กับนักแสดงทุกคน ก่อนจะทำการถ่ายทอดหรือแสดง จะต้องจัดทำชันครุเพื่อบูชาครูอาจารย์เป็นลำดับแรก โดยแต่ละสำนักหรือแต่ละครูก็จะมีรูปแบบในการยกชันครุที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับครูที่คณะนักแสดงใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ชันครุประกอบด้วย เทียน 4 คู่ ดอกไม้ เงินขันครุเหล้า ทั้งนี้รายละเอียดของการขึ้นชันครุขึ้นอยู่กับครูของแต่ละคน (Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019) นอกจากนั้นยังมีชันครุที่ประกอบไปด้วยเครื่องไหว้ครูรูปแบบอื่น ได้แก่ ชันตั้งดอกไม้ 8 ดอก เทียน 8 คู่ เงินขันตั้ง หรือชันครุ 32 บาท เหล้า 1 ขวด น้ำ 1 ขวด น้ำแดง น้ำขาว ผ้าขาว สีเหลืองจัตุรัส ผ้าแดง สีเหลือง นมปี ดอกไม้ต่าง ๆ วางบนผ้า ผู้ประกอบพิธีรวมถึงนักแสดง ทั้ง 3 คน เป็นผู้ขึ้นชันครุ คนที่เป็นผู้ขับลื้อประกอบพิธีนำพัดมาพัด เอาเงินมาเสียบที่พัด “เรียกว่า ตบขันตั้ง” (Srida Kaewsangthong, interviewed April 7th, 2019)

2. ปี่ลื้อ เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญของช่างขับ ซึ่งจะต้องเป่าประกอบการขับร้อง ปี่ลื้อมี 2 แบบ คือ ปี่งู หรือปี่ตัวผู้ ใช้เป่าประกอบการแสดงของช่างขับผู้ชาย เสียงปี่จะให้เสียงกว้างกังวาน และปี่แม่ ใช้ประกอบการแสดงของช่างขับฝ่ายหญิง เสียงปี่จะให้เสียงแหลมสูง ตัวปี่ทำมาจากไม้ไผ่ที่เรียกว่าไม้หน่อหม่ ล้นปีทำมาจากทองเหลือง มีลักษณะเฉพาะของปี่ลื้อ ปัจจุบันไม่พบช่างทำปี่ลื้อในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ต้องสั่งปี่ดังกล่าวมาจากเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ในบ้านนาอาจพบว่าใช้ปี่ประกอบการขับเรียกว่า ปี่เกี้ยว มีลักษณะผสมผสานของปี่งู และปี่แม่ เป่าพร้อมกันเพื่อประสานเสียงให้เกิดความไพเราะและมีความแตกต่างจากปี่ลื้อของเชียงคำ

3. วิ องค์ประกอบการแสดงที่บ่งบอกถึงการขับที่เป็นเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ วิ หรือพัดที่ใช้ประกอบการแสดงขับลื้อ ทั้งชายและหญิง จะต้องมัดเป็นองค์ประกอบของการขับ

ซึ่งพืดจะให้ประโยชน์ต่อการขับ คือ เป็นอุปกรณ์ปิดบังรูปปาก เวลาขับซึ่งบางคำพูดนั้นรูปปากจะไม่สวยงาม ทำให้ไม่น่าดู จึงใช้พืดเป็นตัวปิดบังดังกล่าว นอกจากนั้นพืดยังสามารถ ป้องกันการกระเด็นของน้ำลายของนักแสดงในการขับเพื่อไม่ให้ กระเด็นไปถูกผู้ฟังหรือข้างปี ในระหว่างการขับหากมีผู้ฟังสนใจ การขับลื้อหรือขึ้นชอบก็สามารถเอาเงินให้กับนักแสดงเพื่อเป็น รางวัลแก่ข้างปีและข้างขับโดยเสียไว้ตรงพืดของข้างขับได้

(รูปจาก สุดาพร นิยมชา)

รูปที่ 2 สาธิตการขับลื้อ บ้านนาช่างใต้ แขวงน้ำปาก เมืองหลวงพระบาง

4. แต่งกายด้วยชุดทอไหม ผู้ชายและผู้หญิงสวมเสื้อป้าย ทำมาจากผ้าฝ้ายสีดำ ผู้หญิงนุ่งซิ่น เรียกว่าซิ่นลื้อ ลายน้ำไหลของอำเภอเชียงคำ โปกศีระด้วยผ้าฝ้ายสีขาวสำหรับหญิงที่มีครอบครัว หญิงที่ยังไม่แต่งงานโปกศีระด้วยผ้าฝ้ายสีชมพู ผู้ชายนุ่งกางเกงเรียกว่ากางเกงสะดอสีดำ โปกศีระด้วยผ้าฝ้ายสีขาว ทั้งชายและหญิงสะพายย่ามแดง เรียกว่า ถงป่า นอกจากนั้น การแต่งกายยังสามารถแต่งกายตามสมัยนิยม หรือโอกาสในการแสดงได้

หน้าที่และความหมายของการขับลื้อ

1. การขับลื้อเชิญเทวดา ชาวลื้อเชียงคำมีอาชีพทางกสิกรรมทำนา ทำสวน มีจารีตประเพณีนับถือผีต่างกันเพียงเล็กน้อย เช่น ลื้อเมืองพง นับถือผีกินหมู ส่วนลื้อบางพวกนับถือผีกินวัว ต่างแยกกันอยู่ เป็นหมู่บ้านตามประเภทของผีที่ตนนับถือ แต่ลื้อทุกเผ่าเหล่านี้ นับถือศาสนาพุทธพร้อมกันกับนับถือผี ขนบธรรมเนียมการเลี้ยงผีเมือง 3 ปีต่อหนึ่งครั้ง เครื่องเซ่นให้หมู เริ่มทำพิธีในเดือน 7 หรือเดือนพฤษภาคม มีการเล่นการพนัน ปิดเฉลวที่ประตูหมู่บ้าน 3 วัน เรียไรเงินจากชาวบ้านทุกคนครอบครัวนำไปซื้อหมูตัวใหญ่ทำการฆ่า ต้มให้สุก นำไปเซ่นผีที่

นับถือของตนที่ศาลเจ้าข้างหมู่บ้าน เสร็จแล้วเอาเลี้ยงกันในที่นั้นจนหมด ไม่ยอมให้เหลือกลับไปบ้าน งานนี้จะเป่าปี่ตีฆ้อง อัญเชิญผีเมือง เข้าทรงหญิงซึ่งถือเป็นที่นั่งแล้วได้ถามถึงความ เป็นไปของบ้านเมืองและเหตุการณ์อนาคต ซึ่งเกี่ยวกับ ผลประโยชน์ของเขา กำหนดงานเลี้ยงผีของชาวลื้อบางพวกปีละ ครั้ง บางเมือง 2 ปีต่อครั้ง ครั้งละ 3 วัน ลื้อเมืองลำเลียงผีเป็นเวลา 7 วัน ทุก ๆ 3 ปี หนุ่มสาวพากันแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่สวยงาม นำเรือออกพายร้องเพลงขับโต้ตอบกันไปตามลำแม่น้ำ เวลากลางวันมีการโยนปากอน (ถุงผ้าใส่เม็ดมะขาม) เล่นไล่จับกันข้างกองไฟกลางลานบ้านทั้งหญิงชาย (Aongsakul, 1999)

การขับลื้อในพิธีเชิญเทวดาประจำเมือง ข้างขับมีหน้าที่ในการขับ เพื่อเชิญเทวดาประจำเมือง ผู้ที่เคยปกครองรักษาเป็นนักรบ ตั้งแต่เป็นมนุษย์บุกเบิกเมืองที่สิบสองปันนา หลังจากนั้นได้ เสียชีวิตลง บุคคลเหล่านี้จะได้รับการยกย่องให้เป็นเทวดา ประจำเมือง มีศาลในหมู่บ้านสร้างเป็นรูปเคารพขนาดใหญ่ ตามแต่ความสามารถของคนในหมู่บ้านร่วมกันสร้าง การจัดงาน ใหญ่เทวดาประจำปีจะจัดขึ้นตามความเชื่อและขนบในการเลี้ยง เทวดา มีระยะเวลาและการจัดทำเครื่องสังเวยที่ต่างกัน

2. การขับลื้ออุ่นเรือนใหม่ หรือขึ้นบ้านใหม่ การอุ่นเรือนใหม่ หมายถึงการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทลื้อ ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญที่มีความสำคัญต่อเจ้าของบ้านซึ่งจะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ใน บ้านดังกล่าวพร้อมกับครอบครัว ดังนั้นต้องมีการประกอบพิธี ดำเนินงานเพื่อบัดเป่าสิ่งชั่วร้าย สร้างความเป็นมงคล และเฉลิมฉลองในการกระทำอันเป็นมงคลดังกล่าว ชาวบ้านที่ได้รับเชิญก็จะเข้าร่วมงานขึ้นบ้านใหม่หรืออุ่นเรือนใหม่ ตามที่เจ้าภาพได้เชิญเข้าร่วมงาน

ในการขับลื้อ เจ้าภาพจะเป็นคนจัดเตรียมขันประกอบพิธีไหว้ ครูก่อนการแสดงขับเรื่อง บ้านใหม่ ก่อนการขับลื้อจะต้อง ประกอบพิธีช้อนขวัญกลางบ้าน ให้ชาวบ้านช้อนขวัญด้วยสวิง กลางบ้าน นำช้อนไว้ที่เอวแล้วเก็บเอาสิ่งที่ช้อนได้ใส่ในช้อนนั้น ด้วยวิธีการสมมุติ ให้ความหมายถึงการขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจาก บ้านซึ่งสิ่งชั่วร้ายนั้นมากับวัตถุที่นำมาสร้างบ้านบรรยาย เรื่องราวของการสร้างบ้าน โครงสร้างของบ้านตั้งแต่การสร้าง หลังคาใช้ไม้ก๊อ้น ใช้คากี่อัน สร้างช่อ สร้างเสาบ้าน สร้างตัวบ้าน ซึ่งเป็นการขับเพื่อบรรยายวิธีการสร้างบ้านทั้งหมด เมื่อช้อนแล้ว

จึงเป็นการขับลื้อ ตั้งแต่เวลาประมาณ 09.00-12.00 น. รูปแบบการขับและการอุ้มนั้นใหม่ดังกล่าวเป็นรูปแบบโบราณที่ปัจจุบันได้เลือนหายไปแล้ว (Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019)

3. การขับลื้ออุ้มนักแก้ว หรือบรรพชาสามเณร นิยมกระทำการอุ้มนักแก้วในช่วงเดือนเมษายน เป็นการทำบุญเพื่อเตรียมตัวให้กับผู้ที่บวชเป็นสามเณรในการศึกษาหาความรู้ในพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้แสดงความกตัญญูตักเตือนบิดามารดา เพื่อให้ผลบุญอันสูงส่งของการบวชต่อพ่อและแม่ในพิธีดังกล่าวเจ้าภาพจะเชิญช่างขับเพื่อเป็นผู้ขับในการสอนลูกแก้วถึงพระคุณของพ่อแม่ การปฏิบัติตัวเมื่อเข้าสู่ร่มพระพุทธศาสนา ดังนั้นช่างขับจะต้องมีความรู้เรื่องพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุญคุณของพ่อแม่ และเครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในการอุ้มนักแก้ว และนำมาประยุกต์ใช้กับโวหารการขับ

4. การขับลื้อจีบสาว หรือขับเหาะสาว เป็นการขับที่มีมาแต่โบราณของคนไทลื้อ การขับประเภทนี้จะขับตอนเช้าป่า เรียกว่าขับเถื่อน เพื่อไปหาของป่า ขับตอนทำไร่ ทำสวน เลี้ยงควาย ตอนทำงานค้าขาย เป็นต้น การขับนี้เรียกว่า “ขับเหาะสาว” ผู้ชายจะเป็นคนขับเพื่อจะเกี่ยวพาราสีหญิงสาวที่ตนพึงพอใจ ด้วยโวหาร และขับโดยใช้เครื่องดนตรีคือ ปี่ 2 เล้า เป่าพร้อมกัน เรียกว่า “ปี่เกี่ยว” เมื่อหญิงสาวพึงพอใจก็จะขับตอบโต้กลับมาหาฝ่ายชายดังกล่าว (Saeng Kaewkantha, interviewed April 7th, 2019)

5. การขับประเภทอื่น ๆ เป็นการแสดงตามงาน หรือโอกาสต่าง ๆ ของผู้ที่เชิญให้ไปแสดง เช่น การแสดงให้กับหน่วยงานภาครัฐ โรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ การขับดังกล่าวจะใช้ปฏิภาณไหวพริบในการด้นสดเพื่อให้เข้ากับงานและสถานการณ์ในขณะนั้น

6. ลำดับขั้นตอนในการแสดง ประกอบด้วย

1) การฟายครูหรือการไหว้ครู เป็นการสร้างความมั่นใจให้ช่างขับและช่างปี่ โดยเชื่อว่าครูบาอาจารย์จะมาช่วยให้มีสติปัญญาสามารถจดจำคำขับต่าง ๆ ได้

2) เกริ่น เป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปี่และช่างขับ โดยช่างปี่จะเป่าปี่เกริ่นทำนองนำเพื่อเป็นการตั้งเสียงให้ช่างขับ

เมื่อช่างขับหาระดับเสียงได้ก็จะขึ้นบทเกริ่นของช่างขับว่า “เจ้าเฮยเจ้า . . . เฮย” เพื่อเป็นการเปรียบเทียบกับเสียงปี่

3) ขับ เป็นการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เป็นทำนอง โดยมีปีบรรเลงทำนองคลอการขับไปจนจบเพลง ภาษาที่ใช้ในการขับเป็นภาษาไทลื้อ

4) เช้ย เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการเปลี่ยนวรรคตอนของเนื้อหา ช่างขับจะทิ้งจังหวะให้ปีดำเนินทำนอง โดยผู้ชมสามารถ “เช้ย” เพื่อให้กำลังใจแก่ช่างขับและช่างปี่ ซึ่งผู้ฟังจำเป็นต้องรู้จังหวะในการเช้ย นิยมเช้ยตอนจบลงแต่ละบท

5) บทลงท้าย เป็นการส่งสัญญาณให้รู้ว่าจะจบเพลง โดยช่างขับจะขับว่า “ก็ยั้งเห . . . นอ” เพื่อให้ช่างปี่ทราบว่ามีหมดเนื้อหาที่จะขับแล้ว หรือจบเพลงของช่างขับคนนั้น ๆ แล้ว เพื่อจะได้เปลี่ยนช่างคนใหม่ต่อไป

6) ก่อนที่ช่างขับคนใหม่จะขับ ช่างปี่ก็จะเกริ่นเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของช่างปี่ และช่างขับ เมื่อช่างขับหาระดับเสียงได้ ก็จะขึ้นบทเกริ่นของช่างขับว่า “เจ้าเฮยเจ้า . . . เฮย” เพื่อเป็นการเทียบเสียงกับปี่ และมีลำดับการแสดงในขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกับช่างขับคนแรก (Phra Nakorn Phanyawachiro (Prangrid), 2011)

7) จบ เป็นการยุติการขับทั้งหมด เมื่อช่างขับได้ขับเรื่องราวต่าง ๆ จนจบเนื้อหาหรืองานได้เสร็จสิ้นแล้ว ก็จะยุติการขับทั้งหมด (Foosri, n.d.)

สรุปผลและอภิปรายผล

การขับลื้อ เป็นศิลปะการแสดงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ บ่งบอกความเป็นลื้อได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดบนโลกนี้ก็ตามจะนำเอาความเป็นไทลื้อคงอยู่รักษาและพัฒนาให้เข้ากับสังคมอย่างเด่นชัดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและบริบทรอบข้าง เป็นการรักษาความเป็นไทลื้อที่อยู่ในการขับลื้อ คือ ภาษาพูดที่ใช้การสื่อสารกันเฉพาะกลุ่ม แต่งให้เป็นทำนองหรือบทด้วยกลอนรูปแบบใดก็ได้แต่ให้มีความสัมผัสคล้องจอง (Mesa Somrit, interviewed April 7th, 2019) การไม่บังคับรูปแบบกลอนจึงทำให้สามารถพัฒนาการขับลื้อในรูปแบบต่าง ๆ ของช่างขับ

ให้เข้ากับเครื่องดนตรีที่เรียกว่าปี่ลื้อได้อย่างลงตัวทั้งทำนองเพลงและเสียงคนขับ

ปี่ลื้อ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับให้เกิดความไพเราะ ช่วงปีจะเอาปีตัวเมียให้กับช่วงขับที่เป็นหญิง ปีตัวผู้เป็นปีเป่าประกอบการขับของผู้ชาย พบในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ในบ้านนาช่างใต้ แขวงน้ำบาก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบการเป่าปี่ที่เรียกว่า ปี่เกี้ยว โดยใช้ปีตัวผู้และตัวเมียเป่าพร้อมกันทั้งสองเลา ส่งผลต่อรูปแบบการแสดงคือการเป่าปี่เกี้ยว ช่วงขับจะต้องนั่งด้านหลังปี แต่การเป่าปี่รูปแบบของเชียงคำ ปีจะอยู่ทางด้านซ้ายของช่วงขับ การขับแต่ละครั้งนิยมขับเป็นเรื่องราวโดยให้ช่วงขับ ขับในเรื่องของตนเองให้จบเรื่องจึงจะสามารถเริ่มขับใหม่สำหรับช่วงขับ คนต่อไป

รูปแบบการขับลื้อของอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ประกอบด้วย 3 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการขับลื้อที่ได้รับการสืบทอดมาจากลื้อในเมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเมืองคอบ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รูปแบบการขับลื้อที่มาจากสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นกลุ่มช่วงขับที่มีจำนวนมากในจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน (2) รูปแบบการขับลื้อที่ได้รับการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากสิบสองปันนา และเรียนรู้เพิ่มเติมในสื่อออนไลน์ (3) รูปแบบการขับลื้อแบบบูรณาการที่ปรากฏเฉพาะในจังหวัดพะเยา การขับลื้อประเภทนี้เกิดจากการปรับตัวของช่วงขับรุ่นใหม่ และมีองค์ความรู้ในด้านการเรียนการสอน ของนายวิชัย ศรีจันทร์ ได้ปรับรูปแบบโดยการนำเอาคำภาษาไทลื้อที่สามารถสื่อสารให้กับคนนอกเหนือจากไทลื้อได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเน้นการใช้ภาษาไทยผสมผสานกับภาษาไทลื้อ และการแต่งคำด้วยรูปแบบของกลอน 8 ในการใช้สัมผัสให้ง่ายแก่การเข้าใจ จึงได้รับเกียรติในการแสดงในเวทีระดับประเทศและต่างประเทศ เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน เมืองสิบสองปันนา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

รูปแบบการขับลื้อของบ้านนาช่างใต้ แขวงน้ำบาก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการขับลื้อที่ได้รับการสืบทอดมาจากครอบครัวซึ่งเป็นครอบครัวช่วงขับ แต่การบรรเลงปีประกอบการแสดง โดยช่วงปีภายในหมู่บ้าน ลักษณะเด่น คือ ใช้ปี 2 เลา ประกอบการแสดงเรียกว่าปี่เกี้ยว

ในการแสดงทั้ง 2 พื้นที่ เป็นการบอกถึงความเป็นไทลื้อทางด้านภาษา การแต่งกาย ศิลปะการแสดง กระบวนการในการขึ้นชั้นครูก่อนทำการแสดง การถ่ายทอด รวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้พัด ปี และการแต่งกายแบบไทลื้อ ที่มีส่วนร่วมและแสดงความเป็นตัวอย่างเด่นชัด ดังนั้นจึงสรุปว่าการรื้อฟื้นและปรับตัวของศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ กรณีศึกษา การขับลื้อขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่

การรักษาส่งเสริมความเป็นชาติพันธุ์มีการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตของช่วงขับและช่วงปี เป็นการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการทดลอง ปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมตามรูปแบบของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการ (Progressivism) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม มีการปรับปรุงรูปแบบการแสดงใหม่อยู่เสมอให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน และได้รูปแบบการแสดงที่แตกต่างไปจากเดิมภายใต้โครงสร้างของรูปแบบการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา (Progressivism, n.d.)

การขับลื้อ เป็นการขับที่สามารถขับร้องได้ตามสถานการณ์วิธีการนี้เรียกว่าดันสด ขับลื้อสามารถพัฒนารูปแบบการแสดงออกไปได้อีกหลายทาง ได้แก่ ในการปรับรูปแบบวรรคตอนของการขับร้อง เช่น กลอนแปด กลอนสี่ แต่ยังคงอยู่ในทำนองเพลงเดิมดนตรีขับลื้อสามารถนำมาบูรณาการเข้ากับเครื่องดนตรีสากลได้เพื่อใช้ในการขับร้องและประกอบการแสดงในงานต่าง ๆ แม้แต่การนำกลองพื้นบ้านมาตีประกอบการขับลื้อก็ได้ นอกจากนั้นยังสามารถทำการปรับเปลี่ยนจากการแสดงแบบนั่งมาลุกขึ้นยืนร้องและรำไปพร้อมกันได้อีกด้วย ซึ่งทั้งหมดต้องมีพื้นฐานมาจากการขับลื้อแบบดั้งเดิมก่อนนำมาบูรณาการเพราะในอดีตการขับลื้อดังกล่าว สามารถนำมาขับในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างความบันเทิงระหว่างการเข้าหาของป่าและการจับสาวหรือเกี้ยวพาราสี

การรื้อฟื้นขับลื้อของอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เมื่อวิเคราะห์ตามโครงสร้างหน้าที่นิยมของ Talcott Parsons เป็นการใช้ระบบวัฒนธรรมในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ความเป็นไทลื้อเข้าด้วยกัน โดยใช้แนวคิดเรื่องความจำเป็น 4 ด้าน คือ การปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ทาง

สังคมของจังหวัดพะเยา ตามยุคสมัยและเศรษฐกิจทางสังคม รวมถึงการปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่นเกิดความกลมกลืนในวัฒนธรรมและหลอมหลวมเป็นหนึ่งในเดียวของความเป็นไทลื้อจนกลายเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่เข้มแข็งที่สุดของอำเภอเชียงคำ โดยมีเป้าหมาย (Goal Attainment) คือ สร้างความเป็นตัวตนของไทลื้อให้เกิดการยอมรับ โดยการสร้างระบบการเรียนการสอน การถ่ายทอดการขับลื้อจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นปัจจุบันให้ขับลื้อได้นำไปแสดงในงานสำคัญต่าง ๆ ของไทลื้อ เมื่อพบจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องจึงทำการแก้ไขโดยการบูรณาการ (Integration) องค์ความรู้ของตนที่ได้รับกับองค์ความรู้ทางด้านภาษาไทยหรือภาษาปัจจุบันสร้างเป็นบทกลอน ทำนอง เพื่อให้ง่ายต่อการเรียนการสอน การถ่ายทอด และการเรียนรู้ทั้งครูและผู้เรียน รวมถึงสื่อสารให้กับคนอื่นได้เข้าใจง่ายขึ้น โดยที่ยังคงธำรงรักษาวัฒนธรรม สนับสนุนการ ขับลื้อของกลุ่มชาติพันธุ์และสร้างรายได้ให้กับชุมชนและนักแสดงเป็นแรงจูงใจในการดำเนินงาน ในขณะเดียวกันการขับลื้อของบ้านนาอาจได้สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เน้นการธำรงรักษาการขับลื้อที่ตนเองได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวโดยที่ไม่ได้เกิดการถ่ายทอดให้กับรุ่นต่อไป แต่การธำรงรักษานี้ยังคงอยู่ในกลุ่มของครอบครัวที่เป็นนักแสดงขับลื้อ เกิดการปรับตัวนอกจากการขับลื้อแสดงในงานหรือประเพณีของหมู่บ้านก็นำเอาการแสดงขับลื้อมาแสดงต้อนรับนักท่องเที่ยวเพิ่มเติม เพื่อเป็นการสนับสนุนการขับลื้อและ สร้างรายได้ให้กับนักแสดงต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาด้านดนตรีของการขับลื้อแล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานทางวิชาการประเภทนวัตกรรมการศึกษา คำขับเพื่อสร้างเป็นนวัตกรรมการสื่อสารให้คนทั่วไปได้เข้าใจและรับรู้ ชื่นชอบศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเข้าใจ นอกจากนั้นควรมีการศึกษาด้านวรรณกรรมที่ใช้ในการขับลื้อและสืบทอดจนมาถึงในปัจจุบันเพื่อปรับมาเป็นการเรียนการสอน และการถ่ายทอดให้กับเยาวชนและผู้สนใจต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การรื้อฟื้นของศิลปะการแสดงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ กรณีศึกษา การขับลื้อเป็นโครงการย่อยภายใต้โครงการบูรณาการการวิจัย 1 คณะ 1 ไมเคิล คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

ปีงบประมาณ 2562 เรื่อง การพัฒนาแนวทางการบริหารโครงการวิจัย กรณีศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทลื้อในจังหวัดพะเยา และไทลื้อแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ขอขอบพระคุณคณะผู้บริหารโครงการและผู้ร่วมดำเนินโครงการทุกท่าน

References

- Aongsakul, S. (1999) *Encyclopedia of Thai culture (Northern) Book 12 Cultural Encyclopedia Foundation* (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 12 มุลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมงคลเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542), Bangkok: The Siam Commercial Bank, Limited. (in Thai)
- Apakorn, R., et al. (2000) *Thai Lue (ไทลื้อ)*, Bangkok: Ministry of Culture, Chiang Mai Bangkok. (in Thai)
- Foosri, W. (n.d.) *The book of social sciences, religion and culture, the history of Thai Lue singing* (หนังสืออ่านประกอบกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการขับลื้อ), Phayao: Anuban Chiangkham School (Wat Prathat Sobwan) Primary Educational Service Area 2. (in Thai)
- Inthaniwet, A. (2014) *The study of collecting in cultural knowledge in "Khab Lue"* (การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เรื่อง "ขับลื้อ"), Bangkok: Ministry of Culture. (in Thai)
- Kongmongkon, N. (2006) *Khab Lue: A case study of Chiang Kham district and Chiang Muan district, Phayao province* (ขับลื้อ: กรณีศึกษาอำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา), Master's thesis, Kasetsart University. (in Thai)
- Phra Nakorn Phanyawachiro (Prangrid), et al., (eds.). (2011) *Thai Lue ways, Sipsongpanna (วิถีไทลื้อ เมืองสิบสองพันทนา)*, Chiang Mai: The Project of Establishing Buddhist Center Study in Neighbors Mahachulalongkomrajavidyalaya University Chiang Mai Campus. (in Thai)
- Setthaku, R. (2014) *The Sipsongpanna Chronicle during World War II* (คำเวเลกโลกีสองแสนเจ้าแผ่นดินตอนที่เจ้าหม่อมผาคางนอร์แรแลยวลื้อ: บันทึกประวัติศาสตร์สิบสองปันนาสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2), *Journal of Fine Arts*, vol. 5, no. 1, pp. 125-158, Available: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/fineartsJournal/article/view/77238/61991> [15 October 2019] (in Thai)

Sirasuntorn, P. (2013) *Concept, theory and technique for social development practice* (แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อพัฒนาสังคม), Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)

Tapang, R. (2017) Music and Thai Lue ethnic plays at Chiang Kham (ดนตรีและการละเล่นชาติพันธุ์ไทลื้ออำเภอเชียงคำ), *Journal of Arts and Culture Chiang Mai Rajabhat University*, vol. 2, no. 1, pp. 57-69. (in Thai)

Progressivism (ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม). (n.d.)

Available: https://www.baanjomyut.com/library_2/educational_philosoph/05.html?fbclid=IwAR26q8PhmwiT2daesm70y-wQ3yt_qIHbIO4IUa5RDhitzXWwIbNun0H1-vA [8 October 2019] (in Thai)

Interviewer

Buatong Petdara, interviewed March 14th, 2019

Jarat Somrit, interviewed April 7th, 2019

Mesa Somrit, interviewed April 7th, 2019

Nuan Sangsrichan, interviewed April 7th, 2019

Prasert Krathat, interviewed April 7th, 2019

Prasert Krathat, Srida Kaewsangthong, Buatong Sangthong, interviewed April 7th, 2019

Saeng Kaewkantha, interviewed April 7th, 2019

Srida Kaewsangthong, interviewed April 7th, 2019

Yothin Khamkaew, interviewed April 7th, 2019

Yothin Khamkaew, interviewed December 14th, 2019